

Træk af kvindegymnastikdragtens historie

af Preben Breds

En gymnastikdragt er naturligvis et formålsbestemt klædningsstykke - en arbejdsdragt, der tillader fri bevægelighed. I grunden er selve ordet gymnastikdragt en selvmodsigelse derved, at gymnastik egentlig betyder nøgenøvelse. Men ethvert samfund har som bekendt sine grænser for sømmelig fremtræden, og disse bliver især synlige, når det gælder tøj til et formål, der var bedst tjent uden. Denne grænse mellem sømmelighed og skam flytter sig med tid, sted, socialklasse, alder og køn.

Specielle dragter til gymnastik forekommer først i slutningen af forrige århundrede, og mandsdragten har ikke ændret sig synderligt i næsten 100 år. Den tidlige opvisningsdragt med lange hvide bukser og hvid skjorte blev pyntet med et rødt skærf eller bælte om maven, men derudover ikke væsensforskellig fra den senere opvisningsdragt.

Kvindedragten derimod har ændret sig radikalt i samme tidsrum, hvorfor den er ulige mere interessant.

Da gymnastikken så småt lanceredes for kvindeskønnet i forrige århundrede, var moden for de toneangivende kredses damer ikke bestemt af kroppens bevægelighed, tværtimod: En rigtig dame var hævet over praktiske hensyn; hendes krop var snarere

snøret ind til et statussymbol. De lavere socialklassers kvindekroppe var derimod - som altid - simple arbejdsredskaber. Den tidligst kendte kvindegymnastikdragt i Danmark ses her på en tegning fra A.G. Drachmanns bog: *Gymnastik for den kvindelig Ungdom*, 1869.

En original af dragten er ikke bevaret, men en del kopier er syet efter tegningen, således som det også må være sket, da dragten var i brug. Den ligner tidens dagligdragt for et takkeligt pigebarn: **Gymnastikdragten imiterer dagligdragten.**

Dragtens hovedprincip er takkelighed. Bevægeligheden kommer tilsyneladende i anden række, hvis det snørede liv betyder, at den dækker over et korset.

Da Ernst Trier indførte svensk gymnastik også for piger på Vallekilde højskole i 1884, var dragten et væsentligt problem, som det fremgår af følgende vers fra en 25 års jubilæumssang i 1909:

»Skandalen« i Vallekilde i sommeren 1884

Mel.: Er skolen for andre end pilt og pog.

I fire og firs over lande fo'r
et sælsomt budskab fra Vallekilde,
og godtfolk de knap deres øren tror,
de grubled' på sagen årle og silde.
tænk, Trier siger,
hans sommerpiger
skal, hvis de ikke for arbejd' viger
: ha gymnastik :

Men højskolens karle de kom en dag
i stuen ind med bekymrede miner:
»Det er skam en grumme alvorlig sag
med den gymnastik for Triner og Stiner;
vi må forlade
vor skovl og spade;
ti her vi lever ej længer glade,
: hvis det får magt :

Det kneb med at skaffe en klædedragt;
ti korte »broge« var da uanstændigt
og derfor et spørgsmål af megen magt,
det gjaldt at løse det sikkert behændigt.
Og nogenlunde
med klare grunde
i »statsråd« de løstes, så godt man kunde
: - et kompromis :

Med kompromis må uvægerlig menes et kompromis mellem bevægelighed og velanstændighed. Grænsen flyttes altså - en smule. Det omtalte »statsråd« hentyder til, at sagen forelagdes provstinde Grundtvig, som gav kompromisset sin velsignelse. Dermed var velanstændighedens grænse autoritativ.

Vallekildedragten adskiller sig kun i grader fra Drachmanns ved at løfte kjole- og buksesømmene nogle centimeter, men korsettet er bandlyst - bevægeligheden vinder terræn. Her må man være opmærksom på, at Drachmanns gymnastik henvendte sig til by-piger (kommende damer), mens Vallekildes var for landpiger (kommende bondedamer). Vallekildedragten er bevaret i 1 eksemplar, hvorfor vi ved, at den var i mørkeblåt bomuldsstof med røde kantbånd.

Vallekildedragten

*Olympiadedragten
1906*

Omkring århundredskiftet var flåden populær, og matrostøj var på mode i børnebeklædning. Det afspejles i gymnastikdragterne for kvinder, hvilket fremgår af fotografier fra tiden. Dragterne består oftest af en lærredsbluse med lange ærmer og en stor krave, der hænger ned på ryggen, samt en nederdel eller en buksenederdel og dertil sorte strømper. Der er tale om, at synet på gymnastikpigen som barnlig uskyldig tilsættes et maskulint præg. En mere feminin variant vises her.

Det er olympiadedragten fra 1906, båret af Paul Petersens piger fra DKG i København ved deres opvisning på Olympiaden i Athen. Den hvide bluse med blå sløjfe er i navy stilen, men den mørkeblå nederdel er lægget og feminin. Dragten var i bomuld. Et originalt eksemplar findes ikke. Korsettet er tilsyneladende helt afskaffet i forbindelse med gymnastik. Nu hvor et stykke af benene afsløres af den knælange nederdel, må de selvfølgelig dækkes af lange kyske strømper, som holdes oppe af knapper i det livstykke, som bæres under dragten. Det maskuline indslag i dragtmoden er måske udtryk for en større bevægelsesfrihed. I hvert fald giver nederdelen problemer ved ben-sving, der truer med at afsløre mere end velanstændigheden tillader.

Problemets løsning var en krydsning mellem nederdelen og de store bukser, som kaldtes »Bloomers«. Buksenederdelen blev forsynet med en skærm af stof, der sluttede om benet med en elastik i hvert bukseben. Faren var afværget. Alligevel kendes en betretning om, at når pigerne gymnasticerede i en ladebygning i en lille jysk landsby, krævedes det, at sognefogeden skulle stå vagt udenfor porten.

Prisliste
over
Kvindegymnastikdragter.
1. Maj 1923.

Træningsdragten,
Mønsterbeskyttet Facon.

„Landsdragten“,
Mønsterbeskyttet Facon.

Aksel Larsen,
Glamsbjerg.

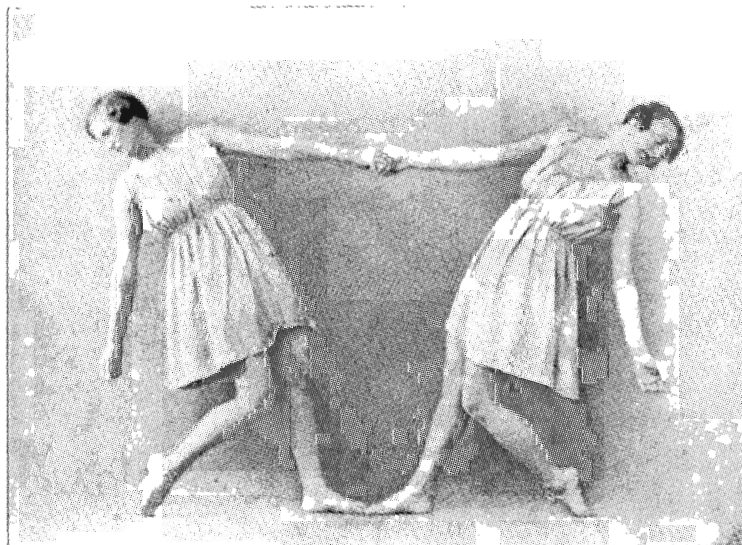
Telefon: Glamsbjerg Nr. 110.

Omkring 1920 bliver kvindegymnastikdragten livligt diskuteret bl. a. i »Ungdom og Idræt«. Det gælder DDSG's landsfest 1921, hvortil man ønsker en ensartet dragt i alle kredse. Sigrid Nutzhorn tager sagen op i Gymnastisk Tidsskrift, 1921, og plæderer for at også skolerne indfører ensartede dragter. Diskussionen resulterede i en konkurrence, som endte med 2 vindere: En kitteldragt og den såkaldte »Landsdragt« foreslået af skræddersvend Aksel Larsen fra Glamsbjerg på Fyn. Larsen var i forvejen gymnastikinteresseret, men med »Landsdragten« byggede han en virksomhed op på produktion af gymnastik og sportstøj, nu kendt som fabrikken GYFA.

Det er selvfølgelig ensartetheden, som giver basis for produktion i større stil. Tidligere var firmaet »Poul Holm«, der blev grundlagt i 1867 i Silkegade i København, den eneste danske producent på markedet.

Med »Landsdragten« begynder æraen for seriefremstillede dragter, som vi kender dem. **Gymnastikdragten frigøres fra den daglige påklædning**, bliver autonom - tilmed med egen industri.

Mens »Landsdragten« udbredes i den folkelige kvindegymnastik på landet, skaber Agnete Bertram en dragt til sine gymnastikpiger i København. Fru Bertram var videnskabelig uddannet og præget af tidens kulturradikale holdninger. Det kommer til udtryk i hendes dragt, som både i stofvalg og stil er et brud med tidligere tiders bornerte dragter i mørkeblåt kraftigt bomuldsstof. Istedet for at tage udgangspunkt i børne- eller sømandstøj henter hun inspiration i den klassisk græske oldtid.

Dragten, som kendes i en udgave fra 1923, er af naturfarvet (gullig) shantung, et let og silkeagtigt stof. Den er i en løs kjolefacon og altså til fare for velanstændigheden. Men det højtsiddende liv med bændel under brystet sikrer et tilstrækkeligt fald i kjolen, så den ikke let »flyver op«. Den er dertil ærmeløs, hvilket generede nogle af pigerne, fordi det afslørede deres armhuler.

Mens vi må gætte os til tidligere tiders gymnastiksko, har vi bevaret sko til denne dragt. De er skåret af et stykke vaskeskind efter pigens fødder, syet sammen over vrinsten og bundet til anklen med en strimmel af skindet. Pigerne kunne selv lave den, men Poul Holm var også leveringsdygtig. Inspirationen til disse sko kom fra de færøske fuglefængeres fodtøj.

Med denne dragt holder feminin ynde sit indtog i dansk dragtproduktion. Den kvindelige selvstændighed bliver synlig både i gymnastikken og i dragterne.

I den folkelige gymnastik fik inspirationen fra Elli Bjørkstein gennemslagskraft med oprettelsen af Snoghøj Gymnastikhøjskole i 1925. Skønt af tungere bomuldsstof og med vide, men korte ærmer er den Bjørksteinske dragt på linie med Bertramdragten et brud med fortiden, ligesom begge de damers gymnastik var det.

1920'erne og 30'erne varierer temaet fra disse to dragter. Tendensen er blot, at ærmer bliver diminutive eller forsvinder, livet markeres med et rynkebånd i taljen, strømper og dermed livstykke forsvinder, mens kjolesømmen er begyndt sin rejse op over knæet.

Dermed åbnes for indkik op ad låret til underbukserne, hvorfor der nu til dragten hører et par bukser med korte ben og selvfølgelig i samme stof og farve som dragten. Velanstændigheden har gjort en utrolig indrømmelse i de forløbne 50 år. Kvinderne har i den tid været på vej ind i mændenes samfundsdomæne i skiftende, men altid kropsdækkende moder. I gymnastikken har de i den samme periode skabt en kultur på helt egne betingelser - nye bevægelsesformer og dragter. Kvindekroppen trænger sig på og forlanger social accept.

I 1934 starter Søren Jensen en tekstilfabrik i Herning og sætter straks gymnastikdragter på programmet. I dag hedder fabrikken Carite og producerer under datteren Tekla Lundgaards ledelse udelukkende gymnastik- og sportstøj til kvinder. Markedet har således stadig været ekspanderende, og i de senere år er flere producenter dukket op.

I slutningen af 30'erne kommer stoffet tricot-charmeuse frem og giver udviklingen af gymnastikdragten et skub frem mod dens logiske endemål. Stoffets smyger sig hudnært om kroppen og inviterer til en kropsnær dragt. Ved hjælp af indsnit overflødiggøres bæltet til at markere taljen, og der skabes en let og feminin dragt med rund halsudskæring, ærmeløs og kort og dertil korte trusser. Denne type holder i ca. 20 år indtil det næste brud i gymnastikdragtens historie.

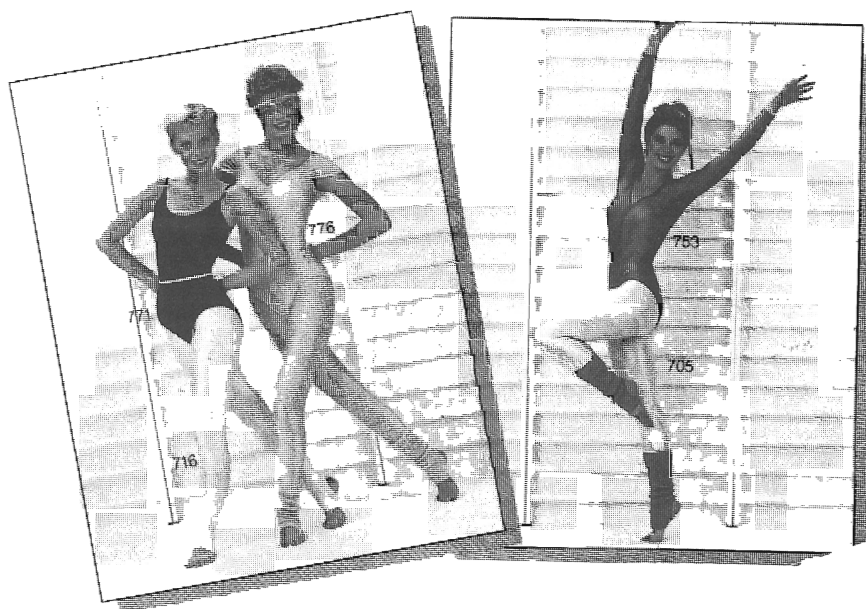
I 1950'erne bryder kvindegymnastikken efterhånden med den traditionelle nordiske gymnastik og tager Medauske øvelser op. Dermed ændres også synet på kroppen - fra et analytisk til et syntesepræget syn. Nye kunststoffer vinder terræn og i sammenhæng hermed nye former for gymnastikdragter. Stoffet »Helanca« kan strækkes både lodret og vandret og er af Polyamid, som tillader flere farver i samme dragt, uden at de løber ud i hinanden ved vask. Desværre tillader det heller ikke sveden at fordampe, men det affandt man sig altså med.

I den nye dragt indgår trusser og overdelen i kjolen i en helhed, som overflødiggør skørtet. Limet til kroppen og med stor halsudskæring og uden ben, som den er, ville den ligne en badedragt, hvis det ikke var for de fuldstændigt urimeligt lange ærmer.

Dette brud i stilen er et endeligt opgør med den gamle velanstændighed, men er ikke en fuldstændig overgivelse til bevægelighedens krav, eftersom ærmerne er overflødige og upraktiske - især når dragten ikke kan »ånde«.

Stadig nye stoffer og blandinger af kunststoffer, crepe, velour-strech, lycra m.fl. danner basis for variationer over det nye tema i stilen. Farverne begynder også at få en selvstændig fremtrædende rolle med de nye stoffer, ikke mindst i 1970'erne da den nye blanding af Polyamid og Elastan gør dragterne blanke og skinnende. Kvindekroppen annoncerer sin triumf i lysende farver og i nye orgiastiske bevægelsesformer. Billedet fra århundredeskiftet er nu helt vendt om. Nu er det mændene, der med et vist efterslæb iklæder sig de kvindelige stoffer og tildels også bevægelsesformer i gymnastikken.

Den nye udvikling af kvindegymnastikdragten er en videreførelse af tendenser fra 1960'erne. Ud-i-eet dragten er stadig blevet mere diminutiv med dybere hals og rygudskæringer, ærmerne kommer og går, udskæringen i benene kryber længere og længere op og er nået til hoftebenet, mens skridtet bliver mere og mere blotlagt.

Dette sidste har - velsagtens for skams skyld - berettiget til indførelsen af en gamashebuksestrømpe med og uden fødder. Der er dog stadig en sømmelighedens grænse. Buksestrømpen giver imidlertid muligheder for nye stof- og farvekombinationer, og tilføjer vi pandebånd og benvarmere, er vi fremme ved udviklingens foreløbige endemål.

Gymnastikdragten, der i sit udgangspunkt blev syet hjemme i velanstændighedens navn, er endt med at have sin egen industri og sin egen mode. Ikke nok med det, den har sammen med andet sportstøj fået så stor gennemslagskraft, **at hverdagstøjet ofte efterligner fritidstøjet for kvinder.**

Moden i gymnastikdragten er som sagt ikke kun bestemt af praktiske hensyn, men hvad velanstændigheden angår, synes den mest af alt at være offer for en modens drilske leg med seksualiteten. Udviklingen i gymnastikdragten såvel som i den rytmiske gymnastik i øvrigt er en demonstration af kvindekroppens triumf i det 20. århundrede.

Preben Breds, cand. mag., projektleder »Danmarks Idrætsmuseum«.